

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Jedno dítě a dvě rodiny - inovativní přístup k řešení situace dítěte mimo péči rodičů

METODICKÉ POZNÁMKY

KONCEPCE, POSTUPY, ČINNOSTI, INTERVENCE

Projekt realizovaný v rámci Operačního programu Zaměstnanost Evropského sociálního fondu

Číslo výzvy: 03_17_076

Název výzvy: Podpora inovativních služeb pro ohrožené děti a rodiny

Registrační číslo: CZ.03.2.X/0.0/0.0/17_076/0011445

Autor: PhDr. Eva Rotreklová

Odborná spolupráce: Mgr. Gabriela Lockerová

Evaluace: PhDr., Bc. Miloslav Macela

TRIADA 2020 - 2022

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Jedno dítě a dvě rodiny

Dítě, které se ocitá mimo rodičovskou péči a také jeho rodiče, se nachází v náročné situaci, prožívají trauma ze ztráty blízké osoby, což má dopad do jejich vztahů i do dalšího života. Jedním ze zásadních problémů současného systému péče o ohrožené děti v ČR je nejednotnost systému k otázce důležitosti a významu **udržování vztahů umístěného dítěte s jeho rodiči a blízkými osobami a zejména na formy a podpory při vytváření podmínek pro jeho návrat k rodičům**. Dítě umístěné v pěstounské péči na přechodnou dobu, se ocitá v péči pro něho doposud cizích osob, v novém prostředí. V pěstounské péči pak má dvě rodiny a vztahy, komunikace a spolupráce těchto dvou rodin je zcela zásadní pro jeho zdravý vývoj a budování vlastní identity. V situaci umístění dítěte do pěstounské péče je často přihlíženo více k uspokojení aktuálních potřeb dítěte, oproti potřebám psychickým a vývojovým ve smyslu udržení vrozených vztahů a vazeb a jejich významu pro budoucnost dítěte a jeho zdravý vývoj.

V současném systému se dostupné služby zaměřují vždy pouze na podporu jedné z těchto rodin - jsou zde služby pro podporu rodičů, resp. původních rodin a služby pro podporu pěstounských rodin. Práce s rodiči (ohroženými rodinami) je aktuálně zaměřena zejména na udržení dítěte v rodině. Pokud není sanace rodiny úspěšná a dojde k umístění dítěte mimo péči rodičů, rodina přestává být v centru pozornosti. Aktuálně se tedy umístění dítěte mimo péči rodičů, které by mělo být odbornou intervencí s jasným cílem a obsahem pro podporu dítěte a jeho rodiny, zaměňuje za vyřešení situace. Na druhé straně stát garantuje cílenou podporu pěstounské péče, která je zpravidla realizována doprovázením pěstounské péče neziskovými organizacemi, které k tomu mají pověření. Veškeré odborné služby, které doprovázení výkonu pěstounské péče zahrnuje, jsou určeny pěstounům a dítěti v pěstounské péči. V souvislosti s původní rodinou je pěstounům, potažmo doprovázející organizaci, dána povinnost podporovat sounáležitost dítěte s původní rodinou a zajistit kontakt s rodiči. To je však často naplňováno pouze formálně, nejedná se o aktivní podporu rodiny

Aktuální situace v systému SPOD
po umístění dítěte do PP/PPPD

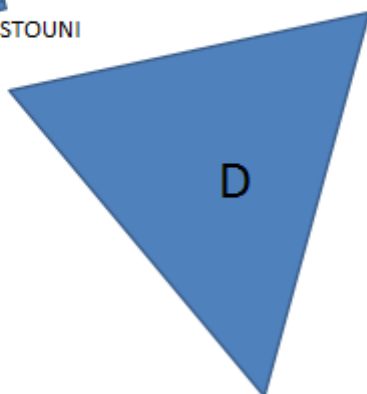
DOPROVÁZENÍ PP/PPPD

PĚSTOUNI

RODIČE

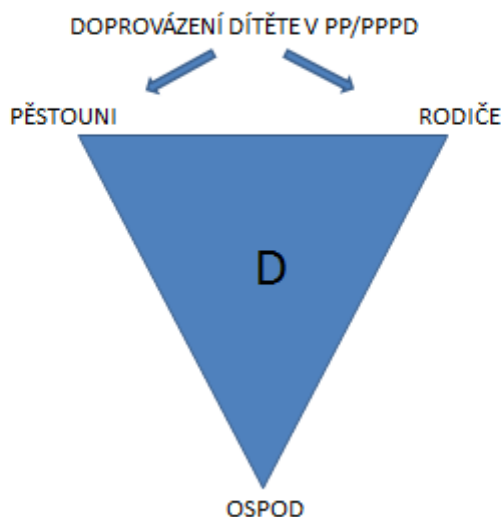

OSPOD

Předkládaný přístup přináší koncepci, kdy rodiči je v situaci umístění jeho dítěte do pěstounské péče nadále věnována pozornost a podpora jako osobám, se kterými má dítě vytvořeno výlučný vztah a jsou pro dítě nenahraditelnými. Stejně jako pěstounům je i rodičům garantováno odborné doprovázení a podpora doprovázející organizace, vytváří se podmínky pro vzájemnou spolupráci rodičů a pěstounů a udržují se vrozené vztahy.

Inovovaný systém SPOD v situaci
umístění dítěte do PP/PPPD

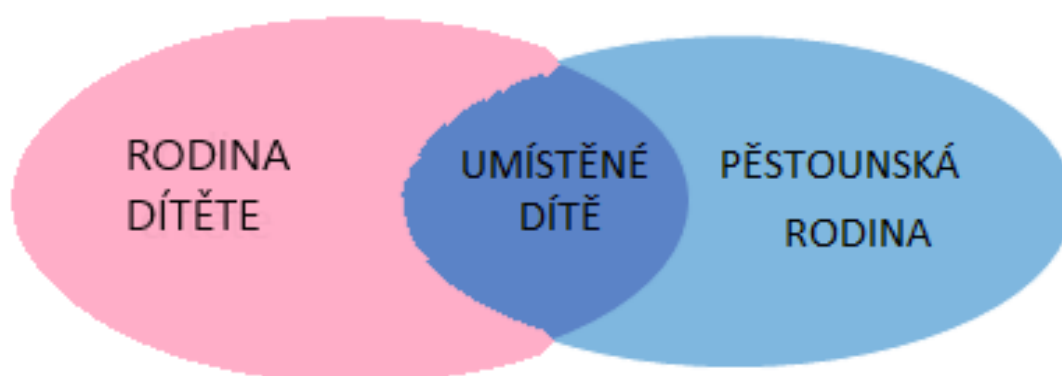

Pro dosažení těchto cílů, je zela zásadní požadavek na doprovázení výkonu pěstounské péče, které respektuje důležitost rodiče v životě dítěte a úzká spolupráce pracovníků doprovázející organizace s rodiči (rodinou) dítěte a pěstounů. Druhou nezbytnou podmínkou je cílená podpora rodičů, která bude v mnoha ohledech posilovat, doplňovat či zcela nahrazovat nedostatečné kompetence rodičů. Přístup usiluje o prosazení takové koncepce, ve které budou odborní pracovníci cíleně pracovat s oběma rodinami dítěte, původní i novou, a to v zájmu dítěte a naplnění jeho práv a potřeb. Praxe ukazuje, že neefektivnější je, pokud podporu rodičům nabídne přímo doprovázející organizace pro výkon pěstounské péče a to proto, že spolupracuje s pěstouny jejich dítěte. Středem zájmu tak zůstává dítě, nikoli zájmy klientů jedné či druhé služby.

Prostor kolem dítěte je pro rodiny společný, proto s nimi nelze pracovat odděleně

– JEDNO DÍTĚ A DVĚ RODINY

Rodiče jsou nezastupitelné osoby v životě dítěte, naprostá většina rodičů má schopnosti o dítě pečovat. Proto je třeba zachovat v průběhu pěstounské péče vztahy a vazby rodičů a dětí, vytvořit podmínky pro to, aby rodiče i v této situaci měli svoji roli v životě dítěte a mohli ji úspěšně zvládnout.

Rodičovská role ve smyslu pečovatelská a výchovná se tak v průběhu umístění dítěte v pěstounské péči rozděluje mezi rodiče a pěstouny podle individuální situace dítěte a rodičů. Vytváří se tak podmínky pro spolupráci pěstounů a rodičů při respektování nejlepšího zájmu dítěte.

Podíl a obsah role pečující osoby – pěstouna a rodiče nelze jednoznačně vymezit, nelze ho kvantifikovat, odvíjí se od aktuální situace rodičů, jejich zdravotního stavu, schopnostech a podmínkách, ve kterých žijí.

Metodické poznámky představují náměty a návrhy na některé změny v systému sociálně právní ochrany dětí u dítěte umístěného v pěstounské péči na přechodnou dobu nebo v tzv. dlouhodobé pěstounské péči. Cílem těchto změn je posilovat rodičovské kompetence, zkvalitňovat rodinné vztahy a podporovat rodiny v péči a výchově jejich dětí a to v úzké spolupráci s pěstouny pečujícími o dítě. Základní myšlenkou je systematické koncepční propojení služeb pro rodiče umístěných dětí a služeb pro pěstouny a zajištění cílené podpory rodičů (pomocí konkrétních nově navržených nástrojů), vedle již nyní státem garantované podpory pěstounské péče. Východiskem celého přístupu je pohled na umístění dítěte mimo rodičovskou péči jako na dílčí odbornou intervenci v procesu podpory ohrožené rodiny, se specifickými metodami a nástroji práce, směřující k návratu dítěte a zachování jeho rodinných vztahů a vazeb. Předkládaná alternativa nahlíží na umístění dítěte mimo rodičovskou péči jako na opatření, resp. nástroj k překlenutí krize v rodině a k návratu dítěte do péče rodičů. Je v zájmu dítěte, aby jeho vztahové osoby – rodiče i pěstouni- spolu uměly spolupracovat a mohly si rozdělit péči o dítě, tedy aby rodičovskou péči mohly sdílet.

Metodické poznámky se zaměřují na „slabá“ nebo „bílá“ místa v současné praxi systému (viz také část **Výstupy z analýzy kazuistik.....**), která narušují (oslabují) vztahy rodičů a umístěného dítěte v PP/PPPD a ztěžují také plnění zákonné povinnosti pěstounů spolupracovat s rodiči a prohlubovat sounáležitost svěřeného dítěte s jeho rodinou.

„Slabá „ a „bílá“ místa - příklady:

- absence přípravy rodičů a dítěte na umístění do PPPD
- nedostatečná příprava pěstounů na spolupráci s rodiči
- nerespektování rodičů a jejich role zákonných zástupců - psychologická (i jiná vyšetření) dítěte
- dehonestující vyjadřování, sdělování negativních informací o rodině a rodičích v okolí pěstounů
- obcházení rodičů při plánování dalších kroků a postupu – např. neseznámení s IPOD a zejména podání návrhu na zprostředkování PP,
- „odebírání dítěte,, = způsob umístění proti vůli rodičů – předběžné opatření a výkon PO
- „ pěstoun není přítomen u tzv. „odebírání“
- rodiče nebo pečující osoby nemají informace o osobách a prostředí, do kterého je dítě předáno
- bránění přímé komunikaci pěstounů a rodičů
- adaptační doba - zákaz komunikace a kontaktu po určitou dobu
- setkání a komunikace dítěte s rodiči jsou umožněny jako možné jen jako „asistované“ – o asistenci rozhoduje OSPOD, nebo DoPO, nebo pěstoun a rodičům není dána jiná možnost
- seznamování dítěte s vybranými pěstouny (PP) bez účasti rodičů někdy i zatajování.

Poznámka:

Některými výše uvedenými postupy se zabývala také zástupkyně veřejného ochránce práv, která právní rozbor vydala v závěru roku 2020 – viz Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte nejen s rodiči – www.ochrance.cz.

Metodické poznámky zpracované v rámci projektu „Jedno dítě a dvě rodiny“ :

- prezentují inovativní prvky a náměty do praxe všech aktérů sociálně právní ochrany dětí v oblasti pěstounské péče,
- směřují ke změnám, které je možné uskutečňovat ve stávajícím systému SPOD a v jeho právním rámci, vymezeném zejména zákonem 359/99 Sb. a role jednotlivých aktérů,
- soustředí se zejména na umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, s přesahem na pěstounskou péči tzv. dlouhodobou,
- zdůrazňují týmovou spolupráci při řešení situace ohroženého dítěte.
- poskytují náměty pro rozšíření činnosti doprovázející organizace při výkonu pěstounské péče na doprovázení rodičů při udržení vztahu s dítětem a podpora vytváření podmínek pro návrat dítěte k rodičům a jejich udržení a stabilizaci v přirozeném rodinném prostředí.

Představuje náměty pro některé změny v přístupu, rozhodovacích procesech a odborných činnostech, které mohou pomoc tento stav změnit a respektovat hlavní principy SPOD:

- **NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE** ve všech aktivitách – činnostech SPOD.
- **PRÁVO** na **RODINNÝ ŽIVOT**. Respekt ke vztahům dítěte s rodiči, k jejich situaci a k jejich nezastupitelné roli v životě dítěte.

Koncepční rámec:

- **Pěstounská péče je a jedním z nástrojů pro pomoc ohroženému dítěti a rodině v krizi a zaměřuje se na nejen na péči a výchovu dítěte v náhradním rodinném prostředí, ale také na zvládnutí krize v rodině a dosažení změn, které umožní návrat dítěte k rodičům.**
- **Navrhované změny a metodické postupy rozšiřují cíle pěstounské péče o:**
 - **udržení vztahů dítěte po umístění z rodiny do pěstounské péče**
 - **zvýšení pravděpodobnosti návratu dítěte do rodiny**
 - **podporu rodiny k udržení změny podmínek a stabilizace rodinného prostředí.**

Pěstouni i rodiče musí mít pro spolupráci vytvořeny podmínky a to je úkolem orgánů sociálně právní ochrany dětí, doprovázejících organizací PP/PPPD a dalších podpůrných odborných služeb.

Z tohoto pohledu jsou představeny – formulovány inovativní prvky v tématech sociálně - právní ochrany dětí:

- **PĚSTOUN A JEHO ROLE (PŘÍPRAVA-DOPROVÁZENÍ-VZDĚLÁVÁNÍ – PROFESIONALIZACE)**
- **PODPORA A DOPROVÁZENÍ RODIČŮ JAKO SOUČÁST ČINNOSTI DOPROVÁZEJÍCÍ ORGANIZACE PP/PPPD**
- **PODPORA A SPOLUPRÁCE S RODIČI DÍTĚTE V PPPD**
- **PODPORA A SPOLUPRÁCE S RODIČI DÍTĚTE V PP**
- **PODPORA RODIČŮ A RODINY PO NÁVRATU DÍTĚTE**
- **NÁSTROJE PODPORY - KONTAKTNÍ RODINY**
RODINNÝ ASISTENT DOPROVÁZENÍ

PĚSTOUN A JEHO ROLE

PŘÍPRAVA-DOPROVÁZENÍ -VZDĚLÁVÁNÍ –PROFESIONALIZACE

Základním předpokladem pro dobrou spolupráci pěstounů a rodičů v zájmu dítěte a v souladu s navrhovanými postupy jsou kvalifikovaní odborníci - profesionálové a pěstouni. Pěstouni vykonávající péči na přechodnou dobu, tak i ti, kteří mají dítě v tzv. dlouhodobé péči, musí rozumět své roli, být s ní v souladu a mít podmínky pro její úspěšné naplnění. Podmínky, které vytváří systém, dobrá odborná příprava a doprovázející organizace, její koncepce a odborně fundovaní pracovníci.

Role pěstouna vychází z poslání pěstounské péče jako dočasné péče o dítě po dobu krizové situace na straně rodičů, kdy rodiče mají zachovánu vesměs rodičovskou odpovědnost a pěstouni mají povinnost s nimi spolupracovat a podporovat vrozené vztahy dítěte. Plně to platí v případech pěstounské péče na přechodnou dobu, přiměřeně dle individuální situace v dlouhodobé formě.

S adepty – uchazeči o pěstounství je třeba od začátku pracovat na **rozlišení pěstounské péče a osvojení**, stále se setkáváme s těmi, kteří chtějí být osvojiteli - přijmout dítě za vlastní - a domnívají se, že je možné tyto své představy naplnit v pěstounské péči. Neporozumění roli pěstouna, který se o svou rodičovskou roli určitým způsobem dělí s rodiči dítěte, pak zásadním způsobem brání vytvoření podmínek pro vzájemnou spolupráci a udržení vrozených vztahů dítěte. Je tedy úkolem odborného posouzení na tomto tématu pracovat.

Komentář:

Zájemci o osvojení dítěte, kteří mají jedno své vlastní dítě a přijetí dalšího dítěte je pro ně krokem k cíli „mít další dítě“ jsou informováni, že šance na osvojení je velmi malá a řešením může být pěstounská péče. Oni ale chtějí přijmout dítě za vlastní, chtějí, aby dítě bylo trvale součástí jejich rodiny, nechť se o svou rodičovskou roli s nikým dělit a myšlenka na návrat dítěte k rodičům je pro ně nepředstavitelná. Pracovníci náhradní rodinné péče pak vidí „šanci“ pro dítě, jak se dostat do rodiny, „vždyť pěstounů je tak málo“. Rádi by pomohli všem – a tak se dítě dostane sice do rodiny, ale ta není motivovaná ke spolupráci s rodiči, spíše naopak, hledá důvody jak tomu zabránit. Pracovníci OSPOD a doprovázejících organizací pak ve snaze vyhovět „pseudopěstounům“, nejsou aktivní v podpoře kontaktů a už vůbec ne v intenzivní práci s rodiči dítěte směřující k jeho návratu do vlastní rodiny.

Pochopení role PĚSTOUNA ovlivňuje také to, jak jsou tito adepty označováni a oslovováni - žadatelé o zprostředkování pěstounské péče nebo žadatelé o zařazení do evidence „osob vhodných vykonávat pěstounskou péči“. Označení žadatelé – v souladu se správním řádem a ostatními právními předpisy – v nich většinou vzbuzuje dojem, že jsou v postavení, kdy chtějí „něco získat“, něco, co naplňuje jejich potřeby. Srovnej např. „žadatel o vydání řidičského průkazu“, „žadatel o přidělení obecního bytu“. Z dlouholeté práce s adepty pěstounství v rámci odborné přípravy je zřejmé, že své označení „žadatelé“ chápou spíše v kontextu „žádost o dítě“. Jejich role je však jiná – žadatelem o zprostředkování je tady na prvním místě DÍTĚ a oni jsou v postavení těch, kteří něco nabízejí a kteří „jsou vybíráni“. Jsou tedy spíše uchazeči, kteří jsou posuzováni podle podmínek a schopností pro péči o svěřené dítě.

Odborná příprava

V odborné přípravě pěstouni získávají první relevantní informace o pěstounské péči, jejích principech a cílech, což často vede i ke změnám v rozhodnutí účastníků. Proto pro porozumění a vytvoření podmínek pro přijetí pěstounské role má zásadní význam odborná příprava, která v souladu se zákonem má nejen svou časovou dotaci, ale také hlavní témata formulovaná ve vyhlášce

Cílem odborné přípravy tak není jen seznámit uchazeče s jejich výchovnými a pečovatelskými úkoly tzv. terapeutického rodičovství, ale nabídnout jim vysvětlení, proč to děti potřebují, jaké jsou jejich životní příběhy a jaké jsou důsledky toho, co prožili. TEDY NIKOLIV JEN „CO DĚTI DĚLAJÍ A JAK SE CHOVAJÍ“, ALE ZEJMÉNA „PROČ TO DĚLAJÍ“. Tím se ve většině případů podaří postupně měnit jejich vstupní postoj z „jaké mám požadavky“ na potřebný „jaké mám podmínky“ pro to, abych mohl být pěstounem, i když mám už své výchovné zkušenosti.

Nezbytným tématem je pak přirozeně i pohled na situaci a podmínky rodiny, ze které dítě přichází, důvody krizové situace, jež vedly k umístění dítěte mimo rodičovskou péči.

Komentář:

V obecném povědomí zájemců o pěstounství, za masivní podpory sociálních sítí a médií, jsou rodiče ohrožených dětí vykreslováni jako osoby asociální, agresivní, alkoholici, gambleři, drogově závislí a zejména „ti, kteří si za to můžou sami“. Tento jednostranný a zkreslený pohled pak vytváří těžce odstranitelnou bariéru pro vzájemně se respektující a spolupracující vztah s rodiči dítěte, a to jak na straně profesionálů OSPOD, doprovázející organizace, sociální služby, tak u pěstounů. Ti se pak celkem přirozeně obávají kontaktu a komunikace s rodiči, což bývá velmi často zneužíváno jako argument pro negaci kontaktů a komunikaci dítěte s rodiči. Zjednodušeně řečeno „kontakty s rodiči odrazují pěstouny, řešením je omezit nebo úplně zakázat“. Je to jeden z typických momentů, kdy nejsou respektovány zájmy a potřeby dítěte.

Programové schéma odborné přípravy tak musí obsahovat téma VLASTNÍ RODINY - ODKUD DÍTĚ PŘICHÁZÍ, podmínky, ve kterých dítě doposud žilo a jeho dosavadní životní historii. Náročnost tématu pro účastníky i lektory a jejich dovednosti je zřejmá, důležitým prvkem je autenticita, vlastní postoj k ohroženým rodinám, praxe a profesní zkušenosti. Podnětem pro otevření tématu a diskuse v odborné přípravě je otázka pro účastníky zaměřená na jejich představy o důvodech, které vedly k umístění dítěte do pěstounské péče. Zrcadlí se v něm vlastní postoje, ale také obavy, strach a nejistota. Dalším krokem proto musí být zprostředkování pohledu rodičů na intervenci, kterou je „odebrání“ dítěte z jejich péče, převážně proti jejich vůli. Dalším zásadním tématem je pak hledání odpovědi na otázku, PROČ jsou pro dítě důležité vrozené vztahy, jak je udržovat a jaký význam mají v našem životě vztahy vůbec a co dělat, abychom o ně nepřišli. Téma VZTAHOVÉ VAZBY A JEJICH PORUCHY pak přináší vysvětlení a nový pohled nejen na projevy a potřeby dítěte, ale také na podmínky a životní historii jeho rodičů.

Komentář:

Účastníci odborné přípravy v závěrečné reflexi a evaluaci označovali právě toto téma jako „zásadní“ pro změnu jejich postoje k původní rodině dítěte, mnozí také uváděli, že jim přineslo úlevu a uklidnění. Jsou schopni formulovat také to, že se doposud dívali na přijetí dítěte ze své pozice, optikou svých představ a o přijatém dítěti uvažovali až v okamžiku, kdy přijde do jejich rodiny.

V rámci srovnávání obsahové části odborných příprav s akreditovanými institucemi v několika státech EU jsme si potvrdili nutnost pracovat už v přípravě s tématem vlastní rodiny dítěte a na reflexi vlastních zkušeností a postojů k rodičům, kteří své děti nemohou nebo nejsou schopni vychovávat.

Pěstouni na přechodnou dobu představují při spolupráci s rodiči dítěte zásadní roli. Na rozdíl od pěstounů, vesměs přebírají dítě přímo od rodičů nebo blízkých osob a často i za dramatických okolností. Pro dítě je pak **udržení kontaktů a vztahů** zcela zásadní pro předcházení separačního traumatu a dlouhodobých následků separace. Po celou dobu trvání PPPD pak je důležité, aby nevznikla konfliktní situace mezi pěstouny a rodiči a vztah s dítětem se udržel i v případě, že se dítě vracet do rodiny nebude.

Specializační část odborné přípravy pro pěstouny na přechodnou dobu i jejich dalšího vzdělávání musí být proto věnována hlubšímu porozumění potřebám dítěte ve vztahu k rodičům a blízkým osobám. S ohledem na profesionalizaci jejich práce je pak samozřejmé považovat reflexi zkušeností z jejich práce, supervizi a prohlubování profesních dovedností. Na rozdíl od pěstounů tzv. dlouhodobých se s každým dítětem mění rodina, ze které dítě přišlo, různé jsou i okolnosti, za nichž bylo dítě do jejich péče předáváno. To všechno jsou náročné situace jak pro pěstouny, tak i pro jejich rodinné příslušníky a členy domácnosti.

Komentář:

Zkušenosti z přípravy pěstounů ukazují, že někteří adepti, zejména budoucí pěstouni na přechodnou dobu, se dotazují na podmínky spolupráce s rodiči, mají obavy pramenící z jejich nejistoty. Mnozí z nich nemají osobní zkušenost z jednání a kontaktu s osobami, o nichž se domnívají, že jsou to ti rodiče, o jejichž dítě by měli pečovat. Typickou otázkou je, zda budou povinni se setkávat s těmito rodiči ve své domácnosti, mají obavy o bezpečí své i členy domácnosti. V praxi se ale v řadě případů jejich postoje po seznámení s rodiči změní a po určité době porozumí potřebám dítěte a sami se podivují nad tím, jak je pro ně najednou přirozené to, co považovali za nemožné.

Profesionalizace pěstounů na přechodnou dobu směřuje také k jejich **specializaci, rozvíjí se jejich osobnostní** výbava a nastavení pro práci a podporu rodiny dítěte, což by zásadně mělo mít vliv na výběr pěstouna pro konkrétní dítě. Mezi kritéria „vhodnosti“ by měly patřit i jejich dovednosti ve spolupráci s rodiči dítěte a jejich postoje k určitým specifickým potřebám a situacím rodičů. **Je to součástí jejich profesních dovedností a úkolem doprovázející organizace je pomoci je získat a prohlubovat.** Slouží k tomu zejména reflexe vlastní praxe a změny v jejich postojích a názorech, sdílení s ostatními pěstouny a zejména jejich vnímání vztahů dítěte a jeho rodičů.

PODPORA A DOPROVÁZENÍ RODIČŮ JAKO SOUČÁST ČINNOSTI DOPROVÁZEJÍCÍ ORGANIZACE PP/PPPD

Koncept rozšíření – prohloubení činnosti **doprovázející organizace pěstounů na podporu rodiny dítěte, resp. jeho rodičů a blízkých osob**, je zaměřen zejména na:

- udržení a prohlubování vrozených vztahů dítěte v situaci, kdy je svěřeno do přechodné nebo dlouhodobé pěstounské péče,
- podporu při překonání krizové situace v rodině, které vedlo k umístění dítěte,
- podporu návratu dítěte do jeho přirozeného rodinného prostředí.

Předmětem spolupráce v rámci uzavřené dohody je zejména doprovázení zaměřené na oblasti péče o dítě, rozvíjení vztahu s dítětem, zajištění bezpečného prostředí pro svěřené dítě, **pomoc při realizaci spolupráce s vlastní rodinou dítěte**, vzdělávání a sebereflexi pěstounů. V případě svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu také doprovázení procesem přechodu dítěte zpět k rodičům nebo do péče osvojitelů či pěstounů.

Zásadním hlediskem podporujícím spojení doprovázení výkonu pěstounské péče s doprovázením rodičů je zájem dítěte, resp. jeho potřeby a práva a podpora při vytváření podmínek pro jeho návrat do rodiny, a to zejména v případě umístění do pěstounské péče na přechodnou dobu. Nabízí se zde srovnání - paralela s novelizovaným ustanovením zákona o sociálně právní ochraně dětí, § 42, odst. 4, kdy je zařízení pro děti vyžadující okamžitou **pomoc „povinně spolupracovat s rodinou dítěte a poskytovat této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkající se dítěte, zajišťovat členům rodiny terapii, nácvik rodičovských dovedností“**, a to v souladu s **individuálním plánem ochrany dítěte zpracovaným orgánem sociálně-právní ochrany dětí**“. Zákonodárce byl zde veden zjevně myšlenkou na **dočasnost umístění a podporu návratu dítěte do péče rodičů**, což je posláním ZDVOP. Poslání pěstounské péče na přechodnou dobu je v podstatě stejné. Otázka, která se v tomto kontextu objevuje, je poukazování na jakýsi „**střet zájmů**“, v němž se **ocitne doprovázející subjekt pěstounů, pokud podporuje rodiče**. Jedná se o naprosté nepochopení smyslu PPPD, ve kterém se jedná o „**dítě ve středu zájmu**“ všech aktérů – rodičů, pěstounů, pracovníků SPOD, i doprovázející organizace. Předpokladem je ale jejich nastavení ke spolupráci.

Podpora **vztahů a spolupráce pěstounů s rodiči v průběhu pěstounské péče** je stále opomíjeným tématem, zúženým zpravidla **pouze na kontakty** s rodiči nebo blízkými osobami. Stále ještě existují odborné autority, které zpochybňují význam vztahové vazby a prezentují i samotné kontakty jako praxi pro dítě škodlivou a komplikující jeho vývoj.

Komentář:

Současná praxe činnosti doprovázejících organizací se koncentruje zejména na oblast kontaktů dítěte s rodiči a blízkými osobami, které představují v tradičním pojetí zmíněnou „realizaci spolupráce s vlastní rodinou dítěte“. Jsou to mnohokrát zmiňované fráze o „asistenci kontaktů v neutrálním prostředí“, na což poukazuje již zmíněné stanovisko zástupkyně veřejného ochránce a následně, které v řadách doprovázejících organizací vzbudilo negativní odezvu a stalo se předmětem mnoha diskusí. Metodika MPSV vydaná k tomuto tématu v červnu 2021 vytvořila širší rámec pro aktivní přístup všech aktérů systému SPOD pro vytváření podmínek pro spolupráci pěstounů a rodiny svěřeného dítěte.

Úkolem doprovázející organizace je vytvořit takové podmínky a **poskytnout pěstounům a rodičům takovou odbornou podporu, aby dítě mělo možnost udržovat vztah s rodiči, a to v takové podobě a rozsahu, jak to potřebuje.**

Jedná se v podstatě o postupné vytvoření vztahu mezi pěstouny a jeho rodiči, aby si rodičovskou roli, resp. její obsah dokázali rozdělit tak, jak to odpovídá jejich podmínkám a možnostem a zejména potřebám dítěte.

Komentář

Významnou roli tu sehrávají samozřejmě samotní pěstouni, jejich motivace k přijetí dítěte a porozumění samotnému institutu pěstounské péče. V případech, kdy je přijetí dítěte naplněním jejich vlastní rodičovské role, pak jejich nastavení ke spolupráci s rodiči je minimální, chtějí být "jedinými" rodiči a nechtějí se o rodičovskou roli s nikým dělit. Je úkolem samotného zprostředkovatele pěstounské péče, aby se těmito situacím předcházelo. Je velmi nebezpečné stavět pak tyto pěstouny do situací, v nichž dochází k trvalému konfliktnímu prožívání jejich rodičovství, a která sebou nesou rizika pro dítě a jeho další vývoj.

V průběhu času se situace na straně všech aktérů mění a mění se také to, jak se rodiče podílejí na výchově, jaká je komunikace, setkávání, ale základem stále zůstává jejich vzájemný vztah, vztah pěstouna, dítěte i rodiče. Tato individuální situace vyžaduje velkou pozornost, citlivost a zejména doprovázení odborníkem, který stojí vně nového rodinného systému, vytvořeného po přijetí dítěte do rodiny pěstounů.

PODPORA A SPOLUPRÁCE S RODIČI DÍTĚTE V PPPD

Umístění dítěte z péče rodičů nebo blízkých osob do PPPD

Přechod dítěte od rodičů k jiným pečujícím osobám, pěstounům na přechodnou dobu, je nutné považovat za opatření výjimečné v období, kdy trvá krizová situace v rodině, a musí být vnímáno jako nástroj podpory a pomoci vedoucí ke změně situace ohroženého dítěte a jeho rodiny. Předpokladem zůstává, že všichni aktéři tomuto záměru porozumí, znají jeho podmínky, přijali ho a mohli se na něho připravit. Tento úkol, resp. jeho zajištění, spočívá v podstatě výhradně na příslušném pracovníkovi OSPOD, jímž by měl být ten, který má v evidenci dítě a rodiče a který také podává návrh na soud. To vyžaduje specifické schopnosti a odbornost a výhodou je, pokud může pracovat v týmu. Týmové vyhodnocení situace rodiny a individuální plánování totiž zaručuje větší objektivitu a možnost interdisciplinárního posouzení. Účast a zapojení rodičů a blízkých osob je nespornou výhodou, resp. nezbytnou podmínkou. V některých případech se pak objeví i možnost podpory v blízkém okolí, možnost umístit dítě do péče osoby jemu známé nebo do péče příbuzných.

(Poznámka: viz využití rodinných konferencí).

Poznámka: Je možné odkázat i na dobrou praxi některých krajských úřadů, které mají zpracovanou metodiku a doporučené postupy pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu zahrnující i přípravnou fázi na přechod dítěte do PPPD, přípravná setkání, plánování předání dítěte atd.

Cíl umístění:

- zajistit individuální péči o dítě v bezpečném rodinném prostředí po určitou dobu,
- zachovat dítěti vrozené vztahy a vytvořit mu stabilní vztahovou síť,
- podpořit a pomoci překonat krizi přirozené nukleární rodiny rodičů,
- podpořit obnovu podmínek a funkcí rodiny a udržet je.

Vytipování vhodných pěstounů na přechodnou dobu

Evidence pěstounů každého krajského úřadu by měla být natolik rozsáhlá, aby bylo možné pro dítě a rodiče v krizové situaci správně zvolit pěstouny, kteří budou nejlépe schopni reagovat na situaci rodiny a potřeby dítěte. Platí dvě základní kritéria:

- schopnost respektu k rodičům v konkrétní situaci, která vedla k umístění dítěte,
- blízkost pobytu pěstounů a rodičů, příp. mobilita pěstounů.

Komentář:

Součástí aktuální praxe je ještě stále se objevující záměr vybrat pěstouna, jehož bydliště je nikoliv v blízkosti, ale naopak ve velké vzdálenosti od místa pobytu rodičů. Zdůvodněním je, "aby rodiče dokázali, že mají opravdový zájem, tak musí překonávat překážky". Jejich finanční a materiální situace je často pro udržení kontaktu s dítětem limitující, rodiče jsou vesměs odkázáni na veřejnou dopravu a tak to, že dítě nenavštěvují, neznamena, že nemají zájem.

Příprava rodičů a dítěte

- Příprava rodičů a blízkých osob na předání dítěte do péče pečující osoby – pěstounů na přechodnou dobu. (přechod dítěte do zařízení – instituce, má řadu společných znaků).

Samotnému rozhodnutí o umístění dítěte musí předcházet práce s rodičem ohroženého dítěte, práce na možnostech změny situace a překonání krize, která v rodině nastala nebo dlouhodobě existuje. Způsob podpory rodiny v krizi, zvolené metody ovlivňují rozhodujícím způsobem to, jak rodiče budou vnímat umístění dítěte do pěstounské péče, jaká část jejich rodičovství jim zůstane zachována a jak ji budou moci naplňovat. Rizika, která vnímáme, spočívají zejména v tom, že ve většině případů je dítě odděleno od rodičů proti jejich vůli, vyjma toho, kdy matka hned po porodu oznámí, že o dítě nebude pečovat a ponechává ho v péči zdravotnického zařízení. Praxe tzv. odebrání dítěte jako urgentního zásahu bez přípravy a za podmínek výkonu rozhodnutí je nezbytná jen v některých případech a je, jak ukazuje praxe, používána i v případech, kdy není nezbytná a mohla by tedy proběhnout **příprava rodičů a dítěte** na tuto zásadní změnu. Dítě je zapojeno do přípravné fáze vždy, formy jsou zvoleny tak, jak to odpovídá jeho věku a rozumovým schopnostem.

Přípravou rodičů rozumíme:

- A) DŮVODY, proč je dítě předáno do PPPD, nikoliv jako sankce pro rodiče, ale jako opatření pro zajištění péče o jejich dítě, jehož cílem je VYTVOŘIT PODMÍNKY PRO RODIČE KE ZVLÁDNUTÍ KRIZE A NÁVRATU DÍTĚTE DO JEJICH PÉČE,
- B) PLÁN ŘEŠENÍ KRIZE A DALŠÍ POSTUP - IPOD,
- C) SEZNÁMENÍ rodičů s pěstouny na přechodnou dobu nebo s pěstouny,
- D) ZAJIŠTĚNÍ KONTAKTU S DÍTĚTEM.

Příprava dítěte

Dítě musí být informováno o všem, co se s ním děje, přiměřeně jeho věku a rozumové vyspělosti. Účast dítěte na přípravě jeho dočasného oddělení od rodičů probíhá, pokud je to možné, za účasti rodičů. Dítě od nich čerpá jistotu, citlivě vnímá reakci a postoj rodičů, přijímá změnu tak, jak ji přijímají ti, s nimiž má navázaný vztah, s těmi, kteří jsou zdrojem jeho jistot a má k nim důvěru.

PŘÍPRAVA DÍTĚTE JE NA RODIČÍCH – NA OSOBÁCH, KE KTERÝM MÁ DÍTĚ DŮVĚRU. Proto je třeba, aby v situaci umístění bylo dítě doprovázeno rodiči nebo blízkými osobami. Dítě potřebuje vědět, že rodiče ví, co se s ním děje, kde je a u koho je. Ne ve všech situacích umístění do PPPD je takový postup možný, je však třeba aktivně vyhledávat možnosti, jak alespoň částečně tyto podmínky vytvořit.

Situace se však mohou velmi lišit v mnoha kritériích, hlavní však je aktuální situace dítěte a jeho vztahy s rodiči a blízkými osobami.

Předvídatelná budoucnost se zachováním výlučných nebo vrozených vztahů je zdrojem jistoty a patří mezi základní psychosociální potřeby.

PODPORA A SPOLUPRÁCE S RODIČI V PPPD

Navázat komunikaci s rodičem současně s převzetím dítěte do PPPD nebo ve velmi krátké době po převzetí, je **úkolem klíčového pracovníka ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí**. Pro dítě je důležité, aby mělo kontakt s rodičem a stejně tak pro pěstouny, kteří potřebují informace o jeho zdravotním stavu, režimu, návycích apod., a to mohou získat nejlépe od rodičů, resp. osob, které o dítě pečovali.

V mnoha případech je kontakt s rodiči obtížné navázat, protože situací jsou zaskočení, staví se proti pracovníkům OSPOD, jsou „viníky“ situace. **Klíčový pracovník pěstounů** tu sehrává roli prostředníka a jeho úkolem je získat společně s pěstounem rodiče pro spolupráci. Silným argumentem je vysvětlení, že ho dítě potřebuje. Současně je podpořen v rodičovské roli tím, že sděluje informace o dítěti tak, aby byla zajištěna dobrá péče, a zároveň je domluven způsob dalších setkání a komunikace – telefonické rozhovory, osobní setkání ad.

Na začátku rodič není v situaci, kdy by okamžitě začal řešit svoji situaci a byl motivován ke změně. Proto často nabídky ze strany OSPOD zůstávají bez odezvy, pro rodiče v tuto chvíli není aktuální spolupráce s dalšími službami, i když by jejich pomoc byla pro něj účinná. Nabízí se proto možnost propojit jeho kontakty

s pěstouny a doprovázející organizací, zapojit ho do péče o dítě, prohlubovat jeho rodičovské dovednosti a postupně řešit další záležitosti, např. bydlení. Základním materiálem **je individuální plán ochrany dítěte** vytvořený orgánem SPOD.

Jsou situace, kdy rodič nemůže osobní kontakt s dítětem udržovat, vzdálenost bydliště, hospitalizace, nástup do léčebny. I tady je ale důležité navázat kontakt a najít cesty jak dítěti rodiče „zpřítomnit“. Nabízí se využití digitálních technologií – telefonické rozhovory s hlasitým odposlechem, **videohovory, rozhovory pěstouna s dítětem o rodičích, nahrané říkanky a vyprávěnky rodiči a přehrávání dítěti před usnutím** a řada dalších možností.

V případě, že je možný osobní kontakt a spolupráce, je možné zapojit rodiče do péče o dítě ihned – např. **společná návštěva dětského lékaře, který potřebuje informace o dítěti přímo od rodiče, společná komunikace při jednání ve škole**, kterou dítě navštěvuje, atd. Tyto společné činnosti mají velký význam i pro rodiče, mají vedle sebe někoho, s kým mohou péči o dítě sdílet a často je to pro ně první dobrá zkušenost. Současně se vytváří podoba jeho rodičovské role, ve které může být úspěšný a cítí se v ní dobře.

Pro řadu jednání je třeba rodiči zajistit doprovod, stejně jako při činnostech, které vedou k obnovení, příp. vytvoření podmínek v jeho domácnosti. To je práce pro dalšího člena týmu, kterým může být **rodinný asistent, pracovník doprovázející organizace nebo jiné služby**. V každém případě tak, aby byly zajištěny kontakty s dítětem a s pěstounem. O práci rodinného asistenta při doprovázení rodičů dítěte v PPPD je podrobně pojednáno v samostatném dokumentu.

Otázka četnosti setkávání a komunikace se podřizuje potřebám a situaci dítěte, záleží na dohodě mezi pěstouny a rodiči. Stejně je tomu v případě, že dítě může trávit s rodiči konkrétně vymezenou dobu v jejich domácnosti, pokud to podmínky dovolují. K dohodě pěstounů a rodičů je třeba podpory klíčového pracovníka, příp. pracovníka OSPOD, který také dohlíží na to, aby vše probíhalo v souladu s potřebami a zájmem dítěte.

Klíčový pracovník by měl být pro rodiče také osobou, se kterou může bezpečně reflektovat situaci svou i svého dítěte a obracet se na něj i v případech, kdy má výhrady k průběhu péče nebo se dostává s pěstounem do konfliktu. Stejně tak to platí i pro pěstouna, základem je otevřená komunikace a vzájemný respekt.

Přechod dítěte z PPPD do pěstounské péče

Sjednocujícím materiálem, který vymezuje právní rámec a podmínky procesu je **metodické doporučení MPSV „Právní principy“ z roku 2018**.

Zásady:

Zájem dítěte, jeho psychosociální potřeby a aktuální situace jsou vždy v celém procesu prvořadé. Rozhodující kompetence v procesu má příslušný orgán sociálně právní ochrany dítěte.

V případě, že rodiče dítěte mají zachován výkon rodičovské odpovědnosti, jsou aktivními účastníky celého procesu a mají právo být o všech krocích informováni.

Proces přechodu dítěte je založen na týmové spolupráci pěstounů na přechodnou dobu, doprovázející organizace, OSPOD dítěte a vytipovaných pěstounů/osvojitelů.

Jednotlivé kroky, termíny a formy komunikace a osobních setkání jsou prováděny v souladu s IPOD a na základě dohody mezi pěstouny na přechodnou dobu a vytipovanými pěstouny/osvojiteli. Jako vhodné se jeví zpracování plánu seznamování, který zahrnuje jednotlivé kroky, účast aktérů a způsob komunikace a vyhodnocování.

Situace, která je pro všechny zúčastněné složitá, vyžaduje týmovou práci, resp. soulad všech zúčastněných. Samotnému přechodu dítěte však vždy musí předcházet přípravná fáze, která celý průběh významně ovlivní.

Příprava rodičů na změnu situace dítěte

Rodiče dítěte musí být o záměru zprostředkování informováni tak, aby mohli situaci přijmout jako opatření, které znamená podporu a pomoc pro dítě a řešení jejich rodinné situace.

Znamená to:

- vysvětlit obsah pěstounské péče a zachování jejich rodičovské role,
- důvody, proč v aktuální situaci ke změně dochází,
- seznámit je s možnostmi změny v budoucnosti,
- vysvětlit další postup,
- seznámit je s pěstouny,
- mluvit s nimi o **zachování jejich rodičovské role a pomoci jim přijmout její novou podobu.**

A to všechno **včas, srozumitelně a s respektem k jejich situaci a schopnostem.**

Komentář:

Snad jsou minulostí situace, ve kterých se před rodiči tajila příprava přechodu dítěte do pěstounské péče, a to ať už ze zařízení nebo z PPPD. Přesto však považujeme za důležité zdůraznit práci s rodiči a rodinou dítěte v této fázi, a poukázat na rizika, která její opomenutí nebo nedůsledné a neprofesionální provedení představují pro další život dítěte a rodiče, ale také pěstounů, kteří o něho pečují.

Příprava a aktivní účast rodičů v procesu seznamování

Pro přebírající pečující osoby je seznámení s rodiči co nejdříve významným momentem, protože s dítětem „přicházejí“ do rodiny i jeho rodiče a blízcí a oni mají právo vědět, o koho se jedná. Navázané dobré vztahy pěstounů na přechodnou dobu s rodiči mohou být základem pro jejich pokračování, mohou pěstouny zbavit nejistoty a ve většině případů zmírňují jejich obavy. A poznání je úlevné.

Také rodiče dítěte, pokud v průběhu PPPD byli v kontaktu s dítětem a porozuměli připravované změně, se chtějí prezentovat jako „dobří rodiče“, k tomu ale potřebují vytvořit podmínky, dostat informace a být respektováni.

Konkrétně to znamená, že budou vědět, jaké důsledky bude změna pro dítě a pro ně mít, což předpokládá:

- dostat informace o tom, co znamená pěstounská péče ve vztahu k jejich rodičovské odpovědnosti – tj. jak se dále budou dále podílet na výchově dítěte, jaká je možnost návratu do jejich péče, trvání pěstounské péče,
- poznat pěstouny, kteří převezmou dítě do péče, seznámit se s prostředím, ve kterém bude dítě žít,
- mít možnost se se svými pochybnostmi obrátit na osobu, které důvěřují,
- dohodnout se, jak se budou s dítětem stýkat, jak s ním budou komunikovat a jaké informace budou dostávat.

Příprava přebírajících pěstounů na převzetí dítěte do péče

Pěstouni jsou zpravidla informováni o procesu seznamování s dítětem v rámci odborné přípravy, často ale uběhla delší doba a oni mají jen mlhavé informace, obvykle ještě podpořené různými zkušenostmi sdílenými na sociálních sítích.

Proces seznamování s dítětem a přebírání do péče musí obsahovat také **seznámení budoucích pěstounů s rodiči dítěte**, příp. blízkými osobami, s nimiž má dítě navázaný vztah, a který bude pokračovat.

Přebírající pěstouni však musí rozumět významu seznámení s rodiči.

První setkání vytipovaných pěstounů nebo osvojitelů s dítětem a pěstouny na PD probíhá na vhodném místě, např. na pracovišti KÚ, OSPOD dítěte nebo doprovázející organizace.

Koordinátorem a moderátorem setkání je pracovník KÚ, OSPOD dítěte, příp. pracovník doprovázející organizace.

Pěstoun na PD je zpravidla informován krajským úřadem nebo příslušným OSPOD dítěte o výsledku zprostředkování, resp. o vytipování vhodných pěstounů/osvojitelů.

Cílem setkání je získání informací o aktuální situaci dítěte, setkání s dítětem a dohoda na dalším postupu při seznamování.

Plán dalšího postupu by měl zpracovat OSPOD dítěte v rámci IPOD, podrobnosti, termíny a místa jsou stanovovány na základě dohody pěstounů na PD a vytipovaných pěstounů a osvojitelů.

Je možné zpracovat písemný plán – příklad - viz příloha.

Poznámka:

V některých krajích je praxe odlišná – krajský úřad kontaktuje doprovázející organizaci pěstouna a pověřuje ji koordinací seznámení vytipovaných pečovatелů s pěstouny, dítětem a jeho rodiči. V jiných krajích probíhá první setkání a seznámení přímo na pracovišti krajského úřadu.

Pokud je krajským úřadem nebo ze strany OSPOD předán vytipovaným telefonický kontakt na pěstouny na PD, není možné telefonicky předávat jakékoliv informace o dítěti. Pěstoun na PD informuje klíčového pracovníka a dohodnou první osobní setkání.

Během seznamování může sehrát doprovázející organizace pěstounů na přechodnou dobu podstatnou roli, napomoci dítěti a jeho blízkým osobám zvládnout dobře tento organizačně a zejména emočně náročný proces. Důležitou roli tu hraje koncepční a metodické nastavení doprovázejícího subjektu a profesionální dovednosti jeho pracovníků. Můžeme se setkat i se situací, kdy se v procesu angažuje i stávající doprovázející organizace pěstoun přebírajících v případě, že je již pěstounem a mají uzavřenou dohodu. Tato situace s sebou přináší i značná rizika spočívající v odlišné koncepci a metodických postupech. Rozhodující slovo zde má příslušný orgán SPOD a následně soud.

Úkolem doprovázející organizace, resp. jejího pracovníka, je zejména otevření komunikace a podpora navázání vztahu všech zúčastněných, příp. i seznámení, pokud to nezajistí příslušný OSPOD nebo KÚ. Je třeba si uvědomit, že jde o situaci velmi psychicky náročnou – zúčastnění se vidí poprvé, „nevybrali se“, mají své vlastní představy o tom, jak mají „ti druzí“ vypadat, jak mají jednat a zejména, jak by měl celý proces vypadat. Jejich spolupráce v zájmu dítěte bude probíhat několik měsíců, bude časově náročná a budou v ní hrát velkou roli emoce.

Komentář:

V praxi se někdy můžeme, bohužel, setkat i s názorem, že žádné doprovázení není třeba, že se jedná o dospělé a zralé a prověřené osoby, které se musí umět domluvit. Proces přechodu dítěte z péče pěstounů na přechodnou dobu do následné péče vytipovaných osvojitelů nebo pěstounů, nebo návrat do péče rodičů, má své zásady, strukturu a postupy. Je třeba vzít na vědomí, že tyto atributy se mohou v jednotlivých krajích republiky odlišovat v rámci koncepce a metodiky příslušného krajského úřadu.

PODPORA A SPOLUPRÁCE S RODIČI DÍTĚTE V PP

Rodiče budou hrát i v životě dítěte v pěstounské péči nadále svou konkrétní roli, pravděpodobně odlišnou než je tomu v případě pěstounské péče na přechodnou dobu. Pěstouni na přechodnou dobu v určité době ze života dítěte vystoupí, ale rodiče a vrozené vztahy zůstávají. Přijetí rodinné historie s postupujícím věkem hraje stále důležitější roli, a to i v případě, že informace a kontakty jsou méně časté nebo dokonce žádné. V tomto kontextu je pak povinnost pěstounů mít uzavřenou dohodu s doprovázející organizací, v níž je dítěti a jeho pěstounům zajištěno přijetí jeho životní historie a udržení otevřených vztahů s jeho rodiči, příp. blízkými příbuznými. Povinnost daná zákonem žádné záruky v tomto smyslu neskýtá.

Tak jak bylo zmíněno výše, rozhodujícím faktorem pro udržení vztahu dítěte v pěstounské péči s jeho rodiči je postoj a nastavení pěstounů. Stejně tak má velký vliv seznámení pěstounů s rodiči dítěte ještě před jeho přechodem do jejich péče a navázání dobrých vztahů v období, kdy dítě bylo v péči pěstounů přechodných.

I když se často setkáváme s označením „dlouhodobá“ pěstounská péče, je vždy otázkou, jak dlouhá tato doba bude. Stále častější jsou situace, kdy se změní podmínky natolik, že je možné, aby se dítě do péče rodičů vrátilo.

Doprovázející organizace, resp. klíčový pracovník, pracuje s pěstouny na tomto tématu průběžně, reflektuje měnící se postoje v jejich vnímání rodičů a dítěte, podporuje vzájemné vztahy. Vzdělávání v tématech attachmentu a vývojové psychologie tu může sehrát podporující roli, stejně jako sdílení zkušeností s jinými pěstouny.

Téma vztahů mezi dítětem a jeho rodiči se mění a roste s dítětem, což otevírá nutnost pracovat s dítětem na přijetí jeho životní historie a identity, zejména v období dospívání. Podpora a doprovázení ze strany doprovázející organizace a další odborná pomoc je tu více než potřebná, přesahuje však vytyčený rámec tohoto materiálu.

NÁVRAT DÍTĚTE DO PÉČE RODIČŮ NEBO BLÍZKÝCH OSOB

Příprava na návrat dítěte do péče rodičů vychází z individuálního plánu ochrany dítěte a koordinátorem této činnosti je příslušný OSPOD.

Je důležité zabývat se především **podporou rodiče a rodiny, do níž se dítě vrací, a zajistit potřebné podmínky**. Pokud mají rodiče s pěstouny na přechodnou dobu vytvořený vztah důvěry, přijímá rodič jejich pomoc a doporučení přirozeně, podobně jako u klíčového pracovníka doprovázejícího pěstouny, kde se vytvořil základ týmu a v němž má každý své úkoly. Dalším pracovníkem může být **rodinný asistent**, který rodiči pomáhá se zajištěním praktických činností a doprovází ho na případná jednání. Někdy tuto roli supluje sám pěstoun na přechodnou dobu, což ale může být i např. z hlediska místní dostupnosti obtížné. O činnosti rodinných asistentů při podpoře rodičů umístěného dítěte podrobně pojednává samostatný dokument.

Dítě musí být informováno a připravováno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost, proto se ukazuje jako nezbytná spolupráce s odborníkem, který pomůže **dospělým** najít vhodné způsoby a formy, jak s dítětem pracovat. Prohlubování dovedností na toto téma by mělo být součástí vzdělávání pěstounů na přechodnou dobu.

Postupné sblížování a prolínání obou rodin pak vytváří pro dítě přirozenou situaci, kdy cítí oporu a jistotu ve všech pro něho důležitých osobách – rodičích i aktuálně pečujících pěstounech. Pěstouni na přechodnou dobu se stávají pro dítě fakticky blízkými osobami, jsou v roli širšího sociálního okolí rodiny a je žádoucí, aby v odpovídající podobě tyto vztahy pokračovaly.

Podpora a doprovázení rodičů a dítěte po návratu do rodiny

Důležitým úkolem péče o umístění dětí je vytvoření bezpečného vztahového prostředí pro dítě a udržení vztahů dítěte s jeho rodiči a blízkými osobami nejen po dobu umístění, ale i po návratu do jejich péče. Proces přípravy návratu dítěte do péče rodičů pak počítá i s udržením těch vztahů, které dítě navázalo s pěstouny, a to v míře odpovídající situaci a potřebám dítěte. Je třeba říci, že ne vždy se to podaří, přesto je nutné vyvinout v tomto směru maximální úsilí a aktivitu.

Udržení vztahu a jeho významu pro dítě musí všichni aktéři porozumět a přijmout jej. Pokračování vztahu je pak dalším krokem v procesu „uzdravování“ a změny podmínek dítěte a jeho rodiny. Důležitost pozvolného přechodu a význam udržování vazeb s přechodnými pěstouny aspoň na omezenou dobu (závislost na věku dítěte) se jeví jako možné a ze strany některých rodin dokonce vítané.

Poznámka:

Ze sdělených zkušeností pěstounů na přechodnou dobu se ukazuje, že udržení vztahu s rodinou dítěte, o které pečovali, se daří mnohem lépe, než v případě přechodu dítěte do následné péče dlouhodobých pěstounů nebo osvojitelů. Pěstouni na přechodnou dobu zůstávají v roli „babi, děda“, „teta a strejda“ a rozšiřují tak bezpečnou a fungující vztahovou síť dítěte a jeho rodiny. Důležitou roli zřejmě hraje to, že rodiny dětí umístěných v PPPD jsou často bez funkčního širšího rodinného zázemí, sami rodiče prožili část dětství v dětských domovech a často nemají žádný kontakt se svými rodiči. Podstatné je, že rodiče jsou pěstouny přijímáni a respektováni, necítí je jako konkurenci a oceňují to, že se o jejich dítě dobře starali.

NÁSTROJE PRO PODPORU RODIČŮ A OHROŽENÝCH RODIN

RODINNÝ ASISTENT

KONTAKTNÍ RODINY

Kontaktní rodina je nástroj rozšíření sítě neformální podpory v péči o děti sociálně znevýhodněné a pro děti ohrožené sociální izolací. Slouží tak jako prevence rozvoje patologických jevů v rodině a významným způsobem přispívá k udržení dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí a v naplňování jeho psychosociálních potřeb.

Kontaktní rodina také může představovat i možnost odlehčovací služby pro rodiny, kde je jen jeden rodič anebo rodiče se zdravotními problémy, které omezují nebo snižují jejich rodičovské schopnosti.

Může být i účinnou pomocí po návratu dítěte z umístění v pěstounské péči na přechodnou dobu ve fázi tzv. postupného přechodu/návratu a udržení dosažených podmínek v péči a výchově dítěte.

Podrobně k tématu Kontaktní rodina - samostatný dokument.

Odkazy, doporučená literatura

- Zákon 359/99 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí v platném znění
- Metodické doporučení ke kontaktům dítěte v pěstounské péči s rodiči a blízkými osobami, MPSV 2021
- Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte nejen s rodiči, prosinec 2020, KVOP, www.ochrance.cz
- Doporučení Krajského úřadu Olomouckého kraje k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu. Krajský úřad Olomouc. 2019 www.kr-olomoucky.cz